

Ліси – це унікальне національне багатство. Одночасно, ліс – це унікальне природне явище. Він не лише є частиною природного життєвого середовища, а уособлює і предмет, і продукт діяльності людей. Надзвичайно сильний антропогенний вплив вже не дає змоги лісу повністю самовідтворюватись. У сучасних умовах актуальною стала проблема відтворення, вирощування лісу. Цей процес надзвичайно складний, клопіткий, трудомісткий і тривалий за часом. До того ж порушення природного балансу використання і відтворення лісових ресурсів веде до погіршення навколишнього середовища, а нерідко до екологічних катастроф.

Характерним для ХХ ст. є інтенсивне знищення лісів Землі. І в історії вітчизняного лісового господарства про сталість розвитку турбувались далеко не завжди. Так, у повоєнний період у Карпатах вирубка лісів вдвічі перевищувала річний їх приріст, що завдавало шкоди екологічній стабільності. Частішими стали катастрофічні повені, інші небажані стихійні процеси. Якщо до масової вирубки лісів повені траплялися раз за чверть століття, то у повоєнний період – через кожні 4-58 років [5].

Таким чином, в Україні конче потрібне вдосконалення управління лісокористуванням і лісовідтворенням на засадах сталого розвитку. Потрібно розробити оптимальну еколого-економічну систему управління лісовиробничим комплексом.

Література

1. Вишневський В., Косовець О. Навколишнє середовище: яким воно є// Урядовий кур'єр. – 2004, № 73.
2. Косовець О. Довкілля очищується. Чи надовго?// Урядовий кур'єр. – 2004, № 104.
3. Генсірук С.А. Ліси України. – К.: Наук. думка, 1992. – 408 с.
4. Яремчук І.Г. Економіка природокористування. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2000. – 431 с.
5. Екологічні засади сталого розвитку лісового господарства: Розмова з С. Стойком// Деревообробник. – 2002, № 3.

УДК 658:331.101.38(477)

Аспірант І.Я. Лико – Львівський ДФЕІ

ВПЛИВ ЗМІНИ ПОКАЗНИКА ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ПРОПОРЦІЙНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ В УКРАЇНІ

Подано аналіз впливу зміни показника продуктивності праці на економічні процеси в країні в цілому та в межах підприємства. Запропоновано вдосконалення обчислення показника продуктивності праці, що враховує складності економіки перехідного періоду.

Doctorate I.Ya. Lyko – Lviv state financial and economic institute

Influence of change of index of labour productivity on becoming proportional growing of economy in Ukraine

The influence of the productivity rates changes on the economical processes in the country and on the basic manufacturing operations level has been analyzed in this article. The enhancement of the productivity rates calculation has been proposed reflected on the forming period of the market.

Основною метою стимулювання ефективної трудової мотивації працівників на підприємстві є досягнення високого рівня результативності виконуваної праці. Основними формами прояву результативності є продуктивність праці, її інтенсивність та якість, що у поєднанні характеризують ефективність докладених зусиль. Якість – визначає якість випущеної продукції, продуктивність праці – її кількість, а інтенсивність – повноту реалізації фізичних та інтелектуальних здібностей людини в процесі праці [1]. Відповідно, якщо на підприємстві шляхом атестаційного опитування формується якісний механізм стимулювання мотивації, то результатом такого стимулюючого процесу мають бути позитивні зрушення у рівні продуктивності праці, інтенсивності та якості продукції, що випускається.

На сучасному етапі показник рівня продуктивності праці рідко використовується серед показників, що характеризують економічну ситуацію в цілому по країні, чи окремо взятого підприємства. Рівень продуктивності праці відтиснутий такими економічними показниками як прибуток, рентабельність, заробітна плата. Відсутність зацікавленості у показнику продуктивності праці на вітчизняних підприємствах обумовлена низкою суб'єктивних та об'єктивних причин [2]:

- зміна соціального та економічного устрою в державі призвела до краху попередньої централізованої системи управління, що, в свою чергу, унеможливило централізований контроль за продуктивністю праці;
- відсутність взаємозв'язку між прибутком підприємства та продуктивністю праці призвела до втрати потреби у використанні та обчисленні даного показника;
- довготривалі заборгованості з заробітної плати та низький її рівень, недосконалість у вітчизняній системі оплати праці знизили стимулюючу функцію заробітної плати, а отже, нівелювали її вплив на продуктивність праці;
- відсутність ефективної методики виміру даного показника, велика похибка у розрахунках в умовах зміни національної валюти, інфляційних процесів, структурних змін в економіці знизили практичну цінність даного показника у стратегії управління.

Ріст показника продуктивності праці є важливою умовою розвитку продуктивних сил країни і головним джерелом росту національного доходу, що, відповідно, є передумовою виходу з економічної кризи та становлення пропорційного економічного зросту. Продуктивність є основою підвищення конкурентоспроможності підприємств, реальної заробітної плати працюючих, виступає джерелом для прийняття управлінських рішень щодо підвищення рентабельності, технічного та організаційного реформування виробництва, управління людськими ресурсами, оцінки конкурентоспроможності, визначення цінової політики тощо.

Тепер проаналізуємо, як зріст економіки країни залежить від показника продуктивності праці. Перше, звернемо свою увагу на взаємозалежність між заробітною платою та продуктивністю праці. При рості продуктивності праці, зростає кількість випущеної продукції, що прямо впливає на зріст обсягу реалізованої продукції. Як результат, зростає прибуток підприємства, а це в свою чергу може призвести до росту номінальної заробітної плати пра-

цівників. Отже, для забезпечення зросту прибутку підприємства, необхідно збільшити продуктивність праці. Зазначимо, що на сучасному етапі розвитку економіки України, взаємозалежність між заробітною платою та продуктивністю праці є втрачена, бо середньостатистична заробітна плата абсолютно не виконує притаманні їй функції: соціальну, відтворювальну та стимулюючу.

Наступне, це вплив продуктивності праці на інфляційні процеси в країні. Пропорційний зріст продуктивності праці забезпечує стабільність показника індексу споживчих цін, а падіння продуктивності праці впливає на ріст показника інфляції. Така залежність є можливою лише за умови наявності взаємозв'язку між змінами у рівні продуктивності праці та рівні номінальної заробітної плати працівника, що забезпечує зменшення обсягу витрат на одного працівника у одиниці виробленої продукції. Дана залежність, у свою чергу, призводить до зниження собівартості одиниці продукції для підприємця та, відповідно, утримує споживчу ціну на дану продукцію від зросту. Зростання продуктивності означає збільшення обсягу продукції за тих самих витрат, при цьому необхідно враховувати потреби цієї чи іншої продукції на ринку, в суспільстві. Зауважимо, що на зарубіжних підприємствах оцінюється тільки та продукція, яка куплена, а не просто вироблена. Продуктивність можна розглядати як загальний показник, що характеризує ефективність використання ресурсів для виробництва продукції. Проте, сучасна економічна теорія стверджує, що точно визначити роль і частку витрат тих чи інших ресурсів, використаних на виробництво продукції, неможливо, тому для визначення ефективності виробництва найчастіше використовують показник продуктивності праці, хоча це не означає, що тільки праця є джерелом продуктивності. Іншими словами, показник продуктивності праці є каталізатором фінансового та економічного стану підприємства та держави. Національний дохід або валовий національний продукт, у разі підвищення продуктивності, збільшується швидше, ніж показники витрат. Зниження ж продуктивності призводить до інфляції, пасивного торговельного балансу, повільних темпів зростання або спаду виробництва і до безробіття. Така ситуація нині характерна для України. Рівень продуктивності праці у народному господарстві та промисловості країни досить низький. Останнім часом спостерігається тенденція до його зниження і, згідно з розрахунками, він становить у промисловості приблизно 10 % від рівня продуктивності праці в США [1].

Проаналізуємо, які чинники впливають на продуктивність праці в країні. Професор Кендрік зауважив, що лише 1 % зросту рівня безробіття в державі призводить до спаду продуктивності праці на 1,5 % [3]. Аналізуючи ситуацію в Україні, рівень безробіття лише за період 1995-1998 рр. склав 102 %. Протягом 1999-2003 років ситуація з рівнем безробіття, виходячи зі статистичних показників, покращилася. Проте, виходячи з фактичних даних, рівень міграції працездатного населення за кордон значно зріс. Отже, ситуація на ринку праці залишається критичною. Особливу вагу має той факт, що до міграції вдаються працівники з високим кваліфікаційним рівнем.

Серед багатьох чинників впливу на ріст продуктивності праці основними, що мають незмінний вплив, визначають такі: якість трудових ресурсів,

якість основних засобів виробництва та результативність (ефективність) праці [4]. Показник якості трудових ресурсів залежить від освіти та практичних знань працівників, рівня здоров'я та розподілу трудових ресурсів за віком. Отже, на підприємстві має приділятися особлива увага розвитку власних трудових ресурсів, як важливого джерела фінансової його стабільності. Це в свою чергу вимагає попередніх інвестицій у професійний та кваліфікаційний зріст працівників. Наявність на підприємстві якісних умов праці дасть змогу знизити кількість невідпрацьованих годин у зв'язку з хворобою і, відповідно, матиме позитивний вплив на рівень продуктивності праці.

Основною проблемою, що нагально стоїть в Україні, є проблема старіння працездатного населення. За оцінками експертів, найпродуктивнішою вважається вікова категорія 20-45 років. Зважаючи на сучасний рівень народжуваності в Україні, через 20 років дана вікова категорія буде найменш чисельною. Доктор В. Осадчий зазначає, що незважаючи на деяке зниження фізичних функцій організму, разом з віком розвиваються такі важливі у професійній діяльності якості як професійна самосвідомість, почуття відповідальності, прихильність до праці, терпіння та пунктуальність, проте сприйняття нових ідей та технічних змін відбувається важче. Трудівник літнього віку менше схильний до зміни місця роботи і прагне залишатись на своєму місці праці [4]. Загалом загальне та професійно-технічне навчання сприяє попередженню старіння фізіологічних функцій, озброюючи індивіда способами адаптації до незнайомих ситуацій. Взаємозв'язок між віком і продуктивністю праці ще недостатньо вивчений, проте складається враження, що продуктивність праці зростає до досягнення середніх років, а потім залишається на досягнутому рівні або трохи зменшується. Чим вища кваліфікація людини, тим менше виявляється наступний спад, але цей спад найбільш помітний при виконанні роботи у пришвидшеному темпі або нав'язаному ритмі. Враховуючи, що старіння починає виявлятися у різному віці, важко встановити вікові обмеження для людей, які виконують важку роботу. Тому індивідуальний підхід до кожного працівника, його інтелектуальних та фізичних якостей, що базується на ретельному атестаційному опитуванні, має безумовні переваги для виявлення резервів та проблем у плануванні та керуванні процесом продуктивності праці на підприємстві.

Вагомий вплив на рівень продуктивності праці має якість основних засобів виробництва, адже працівник, що працює на елеваторі, є значно продуктивніший, ніж працівник, що виконує ту саму роботу лопатою. Підвищення рівня механізації виробництва здійснюється шляхом механізації ручних робіт, упровадження засобів малої механізації, комплексної механізації робіт на ділянках та в цехах. Автоматизація виробництва забезпечується впровадженням верстатів-автоматів, автоматизованого устаткування, автоматичних систем виробництва. На підприємствах України частка ручної праці є значною, особливо на допоміжних процесах – транспортних, вантажно-розвантажувальних, ремонтних, на контролі тощо. Про низький рівень механізації та автоматизації цих процесів свідчить той факт, що частка робітників, зайнятих на цих процесах у загальній кількості робітників, становить приблизно 46 %

[5]. Як наслідок, виникла диспропорція в механізації праці на різних виробничих дільницях. Важливим засобом механізації виробництва є модернізація устаткування, тобто оновлення й удосконалення функціонуючого устаткування, незначні зміни його конструкцій. На сучасному етапі на вітчизняних підприємствах інвестиції у модернізацію виробництва надзвичайно низькі або ж відсутні. Так за 9 місяців 2004 року питома вага підприємств, що впроваджували інновації, становила 10,4 % і лише 1/6 з них – оновлення технологічних процесів.

Застосування на підприємстві високотехнологічного обладнання вимагає висококваліфікованих працівників і лише за такої умови ми можемо розраховувати на високу віддачу як від працівників, так і від обладнання. Іншими словами, управління продуктивністю має здійснюватися шляхом комплексного підходу у покращенні якості як трудових ресурсів, так і їх технічним оснащенням у виробничому процесі.

Серед багатьох методів визначення продуктивності можна визначити дві принципово різні схеми його виміру. Перший підхід полягає у вимірюванні результатів виробництва, тобто відношення обсягу виробленої продукції до витрат. Другий – в економії даних затрат, тобто зміну продуктивності праці за рахунок економії живої та уречевленої праці на одиницю витрат. Загальноживим є показник виміру продуктивності праці на основі співвідношення обсягу випущеної продукції до загальної чисельності працівників. Проте на даний момент використання даного показника може давати невірну оцінку рівня продуктивності праці на підприємстві. В умовах перехідної економіки даний показник має декілька недоліків:

Наявність на підприємствах певної кількості працівників, що працюють в умовах неповної зайнятості. Наявність проблеми "мертвих душ", що є результатом професійної міграції (працівник працює на іншому місці праці нелегально і отримує, відповідно, нелегально заробітну плату, проте, трудова книжка залишається на попередньому місці праці). Така сама ситуація відомо з мігрантами за кордон.

Зважаючи на наявність даних перешкод в обчисленні показника продуктивності, що полягає у вимірі обсягу випущеної продукції на одного працівника, ми пропонуємо обчислювати показник продуктивності праці шляхом співвідношення обсягу випущеної продукції до середньорічної кількості відпрацьованих, год.

$$ПП = \frac{ВНП}{ВГ} . \quad (1)$$

Даний показник також є актуальним у визначенні загальноекономічної продуктивності трудових ресурсів (ПП) в країні. Ця величина розраховується відношенням валового національного продукту до загальної кількості відпрацьованих, год.

$$ПП = \frac{ВНП}{ВГ} . \quad (2)$$

Перевагою розрахунку продуктивності праці, коли за основу береться кількість відпрацьованих годин (проти продуктивності на одного працюючого), є те, що даний показник автоматично враховує зміни в тривалості робочого дня чи робочого тижня. Зміни у чисельності працівників не мають впливу на даний показник. З іншого боку, даний показник уможливорює порівняльний аналіз між зміною продуктивності за відпрацьовану годину та змінами у середньомісячній заробітній платі за відпрацьовану годину.

Для отримання чіткої картини стану продуктивності праці в країні протягом обраного періоду важливим є моніторинг динаміки зміни продуктивності праці відносно початку обраного періоду. Величина зміни – індекс продуктивності праці ($ППП_x$) – розраховується шляхом відношення показника продуктивності праці за кожен наступний рік ($ППП_x$) до величини показника продуктивності праці базового року ($ППП_6$):

$$ППП_x = \frac{ППП_x}{ППП_6} \times 100 \%, \quad (3)$$

де x – кожен наступний рік аналізованого періоду.

Користуючись запропонованою формулою розрахуємо продуктивність праці в Україні за період 1996-2003 рр. (табл. 1).

Табл. 1. Продуктивність праці, 1996-2003 рр.

Назви показників \ Роки	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Продуктивність праці загальна, млн. грн./год.	53	63	70	84	108	126	136	161
Продуктивність праці у промисловості, млн. грн./год.	...	56	66,7	79,4	89,8	119,1	126,9	161,5

Аналізуючи зміни у продуктивності праці, можемо зауважити наявну тенденцію до зростання. Особливого росту даний показник зазнав протягом 2002 року. Звернемо увагу на те, що даний показник вимірюється у грошовому виразі обсягу виробленої продукції, тому значний вплив на його рівень мають зміни індексу цін виробників промислової продукції. Для аналізу впливу даної величини на продуктивність праці звернемося до рис. 1.

Рис. 1. Динаміка змін в обсязі реалізації та індексах цін виробників промислової продукції

На нашу думку, зростання показника продуктивності праці значною мірою відбулося завдяки значному росту цін виробників, особливо у 1998-2000 рр. Цей факт також підтверджується незначними змінами в обсягах виробленої промислової продукції (табл. 2).

Табл. 2. Виробництво основних видів промислової продукції в натуральних одиницях

Вироблено за рік	Електроенергія млрд. кВт. год	Готове вугілля, млн. т	Готовий прокат, млн. т	Труби сталіні, тис. т	Автомобілі, тис. шт.	Мінеральні добрива, тис. т	Цемент, млн. т	Холодильники побутові, тис. шт.	Тканини, млн. м ²	Взуття, млн. пар	Ковбасні вироби, тис. т	Тваринне масло, тис. т	Цукор, тис. т	Олія, тис. т	Папір, тис. т
1990	298	-	38,6	6494	196	4815	22,7	903	1210	196	900	444	6791	1070	369
1991	279	-	32,8	5561	193	4238	21,7	883	1030	177	852	376	4786	1004	353
1992	253	-	29,6	5096	177	3261	20,1	838	925	144	758	303	3647	857	279
1993	230	-	24,2	3106	172	2497	15,0	757	597	104	500	312	3993	803	181
1994	203	-	16,9	1661	109	2339	11,4	653	292	39,9	437	254	3368	634	94,1
1995	194	-	16,6	1595	67,4	2221	7,6	562	169	20,6	277	222	3894	696	98,0
1996	183	57,0	17,0	2002	12,1	2449	5,0	431	109	13,1	213	163	3296	705	95,1
1997	178	58,6	19,5	1845	7,1	2376	5,1	382	81,9	10,4	206	117	2034	510	86,6
1998	173	59,5	17,8	1522	33,0	1936	5,6	390	89,9	11,4	155	113	1984	511	104
1999	172	62,8	19,3	1175	19,5	2319	5,8	409	50,4	11,9	160	109	1858	577	81,7
2000	171	62,4	22,6	1740	31,9	2304	5,3	451	66,7	13,5	175	135	1780	973	102
2001	173	61,7	25,4	1671	35,4	2234	5,8	509	74,7	15,2	167	158	1947	935	130

Незважаючи на певні позитивні тенденції в обсягах виробництва основних видів промислової продукції, вони все ж залишаються на низькому рівні порівняно з 1990 роком. Даний факт свідчить про те, що виробничі потужності промислових підприємств використовуються лише на половину або ж на третину своїх реальних можливостей, а це, перш за все, є наслідком не ефективного використання трудових ресурсів підприємств, що в свою чергу свідчить про низьку мотивацію до продуктивної праці та відсутність стимулюючих чинників, які б спонукали до її формування.

Нові пріоритети у сучасному економічному розвитку України, висунуті новим урядом після "Помаранчевої революції", виявляють нові можливості у покращенні та вдосконаленні управлінської системи на підприємстві. Дух майдану, що зародив у свідомості людей надію, мав значний вплив на мотивацію до праці, у бажанні бути корисним і через свою працю віддати всі сили на розбудову демократичного суспільства у рідній країні. За даного стану суспільства та зважаючи на заклик, висунутий президентом Ющенком: "Обличчям до підприємця", за умови підкріплення цих передумов подальшими змінами у взаємовідносинах підприємець – держава, всі ці складові можуть ефективно позначитися на роботі підприємств. Зокрема, вже на сьогодні спрощення та полегшення податкового тиску через введення єдиного податку відкриває можливості у плануванні майбутніх інвестицій у виробничий процес. Вивільнення коштів може значною мірою вплинути на таку важливу складову продуктивності праці як умови праці, що в свою чергу передбачає

позитивні зміни для обох боків. З боку держави – це дасть змогу досягнути прозорості у декларуванні прибутків підприємств та кращої наповнюваності бюджету. Для підприємців, у разі ефективної роботи підприємства, це дасть змогу вивільнити кошти для здійснення внутрішніх інвестицій на модернізацію виробничого процесу та підвищення кваліфікації здібних працівників, що в свою чергу є важливим чинником у формуванні трудової мотивації працівників. Іншим важливим етапом у досягненні високої результативності праці є відродження духовності нації та гідності людини. Адже лише за умови наявності високої моралі у суспільстві можна уповати на зникнення таких негідних проявів людської аморальності як крадіжки та хабарництво і водночас на ріст сумлінності у виконанні трудових зобов'язань. Як зазначила нинішня Прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко: "Спочатку – мораль, потім – професіоналізм" [6]. Сумарним ефектом від даних змін є підвищення продуктивності праці. Це матиме подальший позитивний вплив на розвиток національної економіки. Єдино можливим шляхом відновлення моралі є шлях віднайдення віри, віри у Бога, у справедливість, віри у майбутнє своєї держави, віри у власні сили та власну гідність. З цього приводу згадуються слова з промови Юлії Тимошенко: "Україна ніколи не встане з колін, поки не стане на коліна перед Богом, я вірю в це гасло, я вірю в те, що так воно і буде" [6].

Література

1. **Управление персоналом предприятий:** Учебное пособие/ под. ред. П.В. Шеметова. – М.: ИНФРА – М, Новосибирск: ИГАСиУ, 1999. – 321 с.
2. **Червінська Л.П.** Фактори мотивації персоналу в менеджменті. – К.: Підприємство "Правда Ярославичів", 1999. – 254 с.
3. **John Kendrick** "International Comparisons of Recent Productivity Trends"// New York. – UNIPUB. – 1994. – 124 p.
4. **В. Осадчий.** "Старіння і продуктивність праці"// Держнагляд охорони праці. "Безпекополіс". – 2002.
5. **Абрамов А.Е.** Основы анализа финансовой, хозяйственной и инвестиционной деятельности предприятия. – М.: АКДИ "Экономика и жизнь", 1994, ч. 1. – 95 с.
6. **З промови** Прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко на інавгурації президента України/ Незалежне аналітичне агентство, 7 лютого 2005.

УДК 334.73

Доц. Н.Г. Міценко; магістр О.Я. Марусяк – Львівська КА

СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРОВАНОГО РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлено можливості підвищення конкурентоспроможності споживчої кооперації при використанні стратегії інтеграції кооперативних підприємств, наведено етапи розробки даної стратегії та переваги її впровадження.

Doc. N.G. Mitcenko, master. O.Ya. Marusyak – Commercial Academy of Lviv

Joint entities integrated development strategy

Abilities of improving of a consumer cooperation competitiveness by employment of joint entities integration strategy are shown. Stages of working out of this strategy and its establishment advantages are indicated.